

The Future of Educational Systems and Curriculum Based on Generative Artificial Intelligence: A Systematic Review

Rebwar Naderi¹, Javad Hatami^{2*}, Abu Ali Vedadhir³, Mohammad Fakhroleslam⁴, T. Seyyed Roya Tekyekhah⁵

1. Ph.D. Student in Curriculum Planning, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. Email: rebwar.naderi@modares.ac.ir. <http://orcid.org/0000-00013-3688-945x>
2. **Corresponding author**, Professor of Curriculum Studies, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. Email j.hatami@modares.ac.ir. ORCID: 0000-0002-4517-2039. <http://orcid.org/0000-0002-4517-2039>
3. Professor of Anthropology, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: vedadha@ut.ac.ir
4. Associate Professor of Chemical Engineering, Faculty of Chemical Engineering, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. Email: fakhroleslam@modares.ac.ir. <http://orcid.org/0000-0002-3863-9155>
5. Social Sciences Expert and Teacher in Tehran Education Department, Tehran, Iran. Email: royatekyekhah@gmail.com

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article Keywords: Generative Artificial Intelligence (GenAI), Curriculum Design, Educational Transformation, Teacher Professional Development Article history: Received: 10 February 2026 Reviewed: 17 March 2026 Accepted: 25 April 2026 Published: 08 June 2026	This research aimed to investigate the transformative impacts of generative artificial intelligence on the future of educational systems and curricula through a systematic review method. By searching reputable domestic and international databases including Science Direct, Scopus, Google Scholar, Noormags, and Magiran using relevant keywords within the time frame of 2015 to mid-2025, a total of 530 articles were identified. After applying screening criteria, 48 articles were ultimately deemed eligible and analyzed using thematic coding. The findings, organized into 4 main components and 19 sub-components, indicate that generative AI, by acting as an intelligent design partner, facilitates the creation of dynamic, personalized, and responsive curricula. Simultaneously, it shifts the role of teachers toward facilitation, learning experience design, and fostering human skills. Alongside these unprecedented opportunities, profound challenges—including algorithmic bias, ethical considerations and privacy concerns, the digital divide, and the necessity for substantial teacher retraining—pose serious questions for the implementation of this technology. Finally, it is concluded that the future of curricula depends on an intelligent synergy between teachers' professional judgment and the generative capabilities of AI. Realizing this synergy requires investment in data infrastructure, the development of robust ethical frameworks, and the design of professional development programs for teachers.
Citation (APA): Naderi, R. , Hatami, J. , Vedadhir, A.A. , Fakhroleslam, M. & Tekyekhah.S.R . (2026). The Future of Educational Systems and Curriculum Based on Generative Artificial Intelligence: A Systematic Review. Iranian Journal of curriculum studies. 21 (80), https://doi.org/10.22034/jcs.2026.539210.2476	

Extended Abstract

Introduction

The rapid advancement of digital technologies is fundamentally reshaping learning environments, with generative artificial intelligence (AI) emerging as one of the most transformative forces in education. Unlike traditional AI, generative AI possesses the unique capability to create new content, design dynamic learning pathways, and provide adaptive feedback, thereby challenging the conventional paradigms of curriculum development and the traditional roles of teachers (Kaban, 2023; Kaplan-Rakowski et al., 2023). Globally, leading educational technology institutions are leveraging generative AI to move away from the 'one-size-fits-all' curriculum model toward personalized, data-driven learning trajectories (Chen et al., 2023; UNESCO, 2023).

Despite these immense opportunities, the integration of generative AI into educational systems presents profound challenges. These include algorithmic bias, data privacy concerns, the widening digital divide, and the urgent need for comprehensive teacher retraining (UNESCO, 2023; Kamalov et al., 2023). In the context of Iran, the post-COVID-19 era has highlighted a critical need for targeted professional development to help teachers effectively integrate new technologies. While existing research has explored AI in education, a significant gap remains in systematically identifying the specific components through which generative AI will influence the future of curricula and educational systems, particularly from a future-studies perspective. Therefore, this study aims to address the following research questions: (1) What is the role of generative AI in designing and developing future curricula? (2) What are the impacts of generative AI on the role of teachers in future educational systems? and (3) How can generative AI personalize learning for students in future educational systems?

Methodology

This study employed a systematic review method following the PRISMA 2020 guidelines to identify and synthesize key components influencing the future of educational systems and curricula under the influence of generative AI. A systematic search was conducted across reputable international databases (Google Scholar, Scopus, IEEE Xplore) and national databases (Noormags, Magiran) using relevant keywords, including "generative AI," "curriculum," "educational futurology," and "ChatGPT," covering the period from 2015 to mid-2025.

The initial search yielded 530 articles. After removing duplicates, 510 articles underwent a two-stage screening process. In the first stage, based on title and abstract review, 418 articles were excluded for not meeting the inclusion criteria (e.g., not focusing on generative AI and future-oriented curriculum planning). In the second stage, the full texts of the remaining 92 articles were assessed, leading to the exclusion of 44 more articles due to lack of direct relevance, inaccessible full text, or insufficient methodological quality. Ultimately, 48 articles were deemed eligible and included in the final analysis. Data extraction and analysis were conducted using thematic coding in MAXQDA software. The quality of the selected studies was independently assessed by two researchers using the Critical Appraisal Skills Programme (CASP) checklist to ensure methodological rigor. The final synthesis organized the findings into 4 main themes and 19 sub-components, providing a comprehensive framework for understanding the transformative role of generative AI in future education.

Results

The analysis of the 48 selected studies yielded comprehensive answers to the three research questions. For the first question on curriculum development, generative AI's role is defined by four main components: personalization of curriculum (35%), creation of impactful learning experiences (25%), educational justice and equality (20%), and continuous quality improvement (20%). The findings indicate that generative AI acts as an intelligent design partner, moving beyond static curricula to create dynamic, responsive, and highly customized learning pathways based on individual learner data (Zhang & Aslan, 2024; Bozkurt, 2024).

Regarding the second question on the role of teachers, the results reveal a fundamental shift. The traditional role of teacher as sole knowledge transmitter is transforming into five key areas: transformation in instructional design (25%), change in educational assessment (20%), specialization of data-driven educational support (20%), continuous professional development (18%), and strengthening of the nurturing role (17%). This indicates that rather than replacing teachers, generative AI will elevate their role to that of facilitators, learning experience designers, and cultivators of irreplaceable human skills like critical thinking and creativity (Ertmer & Ottenbreit-Leftwich, 2010).

For the third question on personalized learning, the synthesis identified five primary mechanisms: customized educational content production (30%), design of flexible learning pathways (25%), immediate and constructive feedback (20%), difficulty level adaptation (15%), and 24/7 comprehensive support (10%). The results show that generative AI creates a unique learning journey for each student by analyzing their cognitive and emotional profiles, adjusting the pace and content in real-time, and ensuring that instruction remains within each learner's zone of proximal development, thereby enhancing both academic outcomes and intrinsic motivation.

Conclusion

This systematic review concludes that generative AI is not merely an incremental technological tool but a fundamental catalyst for a new educational paradigm. The findings demonstrate that the future of curricula depends on an intelligent synergy between teachers' professional judgment and the generative capabilities of AI. This synergy promises a transition from standardized, rigid systems to dynamic, personalized, and equitable learning ecosystems. Generative AI empowers the creation of adaptive curricula, transforms teachers into high-level facilitators and mentors, and personalizes learning in unprecedented ways, fostering deeper engagement and lifelong learning.

However, realizing this transformative vision requires addressing significant challenges, including algorithmic bias, ethical concerns, the digital divide, and the necessity for substantial teacher retraining. The study concludes that successful implementation is contingent upon three critical prerequisites: (1) investment in robust data infrastructure and technological resources, (2) development of strong ethical and governance frameworks at the national and institutional levels, and (3) fundamental redesign of teacher professional development and pre-service training programs to cultivate digital and analytical competencies. Ultimately, the future of education lies in a human-AI partnership where technology serves the goal of cultivating creative, critical, and ethical citizens, making collaborative investment from policymakers, educational leaders, and researchers indispensable.

آینده نظام‌های آموزشی و برنامه درسی مبتنی بر هوش مصنوعی: یک مطالعه آینده پژوهی

ریبوار نادری^۱، جواد حاتمی^{۲*}، ابوعلی ودادهیر^۳، محمد فخرالاسلام^۴، سیده رؤیا تکیه‌خواه^۵

۱. نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی و معلم رسمی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران، رایانامه:

rebwar.naderi@modares.ac.ir

۲. استاد برنامه‌ریزی درسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران، رایانامه: j.hatami@modares.ac.ir

۳. استاد گروه انسان‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران، رایانامه: vedadha@ut.ac.ir

۴. دانشیار مهندسی شیمی، دانشکده مهندسی شیمی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران، رایانامه: fakhroleslam@modares.ac.ir

۵. کارشناس علوم اجتماعی و معلم آموزش و پرورش شهر تهران، تهران، ایران، رایانامه: royatekyekhah@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله اصیل پژوهشی کلیدواژه‌ها: تاریخچه مقاله: آینده نظام‌های آموزشی، آینده برنامه درسی، هوش مصنوعی مولد، آینده پژوهی، مرور سیستماتیک. تاریخچه مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۱/۲۱ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۲/۲۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۰۵ تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۳/۱۸	این مقاله با هدف واکاوی تأثیرات تحول‌آفرین هوش مصنوعی مولد بر آینده نظام‌های آموزشی و برنامه‌های درسی، به روش مرور سیستماتیک انجام شد. با جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر داخلی و بین‌المللی Science Direct، Scopus، Google Scholar، نورمگز و مگیران و با کلیدواژه‌های مرتبط در بازه زمانی ۲۰۱۵ تا میانه ۲۰۲۵، از میان ۵۳۰ مقاله شناسایی شده، در نهایت ۴۸ مقاله با اعمال معیارهای غربالگری واجد شرایط تشخیص داده شد و با روش کدگذاری تماتیک مورد تحلیل قرار گرفت. یافته‌های پژوهش که در قالب ۴ مؤلفه اصلی و ۱۹ مؤلفه فرعی سازمان یافت، نشان می‌دهد که هوش مصنوعی مولد، با ایفای نقش یک شریک طراحی هوشمند، زمینه‌ساز خلق برنامه‌های درسی پویا، شخصی‌سازی شده و پاسخگو را فراهم می‌کند و همزمان، نقش معلمان را به سمت تسهیل‌گری، طراحی تجربه یادگیری و پرورش مهارت‌های انسانی سوق می‌دهد. در کنار این فرصت‌های بی‌سابقه، چالش‌های عمیقی از جمله سوگیری الگوریتمی، ملاحظات اخلاقی و حریم خصوصی، شکاف دیجیتالی و ضرورت بازآموزی اساسی معلمان، مسیر پیاده‌سازی این فناوری را با پرسش‌های جدی مواجه ساخته است. در نهایت، نتیجه‌گیری می‌شود که آینده برنامه‌های درسی در گرو هم‌افزایی هوشمندانه بین قضاوت تخصصی معلمان و قابلیت‌های مولد هوش مصنوعی است، امری که تحقق آن مستلزم سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های داده، تدوین چارچوب‌های اخلاقی محکم و طراحی برنامه‌های توسعه‌ی حرفه‌ای برای معلمان می‌باشد.

استناد به این مقاله: نادری، ریبوار؛ حاتمی، جواد؛ ودادهیر، ابوعلی؛ فخرالاسلام، محمد و تکیه‌خواه، سیده رؤیا (۱۴۰۵). روایت پژوهی در تجارب زیسته معلمان تازه کار: گره‌های تأملی در پارادوکس‌های حرفه‌ای، فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران. ۲۱ (۸۰)، ۲۸-۱. <https://doi.org/10.22034/jcs.2026.539210.2476>

© نویسندگان

ناشر: انجمن مطالعات برنامه درسی ایران

یادگیری و آموزش از ارکان اساسی توسعه و پیشرفت هر جامعه به شمار می‌رود. در عصر حاضر، با شتاب فزاینده تحولات دیجیتال، محیط‌های یادگیری به طور اجتناب‌ناپذیری در حال دگرگونی هستند. یکی از تحول‌آفرین‌ترین این تغییرات، ظهور و نفوذ هوش مصنوعی، به‌ویژه گونه‌ای جدید معروف به هوش مصنوعی مولد^۱ است. این فناوری که توانایی خلق محتوای جدید را دارد، پتانسیل آن را دارد که نه تنها ابزارهای آموزشی، بلکه هسته اصلی طراحی برنامه‌های درسی و نقش‌های انسانی در نظام آموزشی را مجدداً تعریف کند (Kaban, 2023).

نقش هوش مصنوعی در بازساخت‌دهی طراحی برنامه‌های درسی قابل توجه و تأثیرگذار است. ابزارهای هوش مصنوعی راه را برای برنامه‌های درسی پویا و انعطاف‌پذیری بازمی‌کند که برای تأمین نیازهای یادگیری متنوع دانش‌آموزان در سراسر جهان طراحی شده‌اند. نمونه‌های عینی این تحول در سطح جهانی در حال ظهور است. برای مثال، شرکت‌های فناوری آموزشی با بهره‌گیری از هوش مصنوعی و تجزیه و تحلیل داده‌ها، مسیرهای تحصیلی فردی را برای دانش‌آموزان سفارشی‌سازی کرده و از مدل برنامه درسی عمومی یک‌اندازه برای همه فاصله گرفته‌اند. این شرکت‌ها با پیگیری توانایی‌ها و نقاط ضعف هر یادگیرنده، منابع و راهنمایی‌های شخصی‌سازی شده را فراهم می‌کنند (Pal, 2023). این نمونه‌ها نشان می‌دهند که چگونه با سفارشی‌سازی منابع آموزشی بر اساس نیازهای فردی، آموزش می‌تواند متحول شود.

در زمینه آموزش، هوش مصنوعی مولد با قابلیت‌های منحصر به فرد خود در تولید محتوای آموزشی شخصی‌سازی شده، طراحی مسیرهای یادگیری انعطاف‌پذیر و ارائه بازخوردهای تطبیقی، در حال ایجاد تحولی اساسی در پارادایم‌های آموزشی سنتی است (Kaplan-Rakowski, et al., 2023; Zhang & Aslan, 2021). این تحول نیازمند بازتعریف مفاهیم بنیادین در حوزه برنامه‌ریزی درسی و تربیت معلم می‌باشد (Hawks, 2021).

در جامعه معلمان ایرانی، پس از دوران کرونا، نیاز به آموزش و بازآموزی معلمان در جهت تقویت کلاس‌های درس و بهره‌گیری از فناوری‌های نوین به وضوح احساس می‌شود. اگرچه اکثر معلمان با امکانات موجود سعی در برگزاری کلاس‌های مجازی داشتند، اما شکاف دیجیتالی و نیاز به توسعه حرفه‌ای هدفمند در این زمینه همچنان به قوت خود باقی است.

از طریق بازی‌ها و فعالیت‌های تعاملی، نمایش‌های تصویری و مثال‌های واقعی، طراحی و ساخت مدل‌های ساده هوش مصنوعی، داستان‌سرایی و تمرینات نوشتن خلاق برای کمک به دانش‌آموزان برای درک کاربردهای احتمالی هوش مصنوعی و یادگیری ماشین، پیامدهای اخلاقی هوش مصنوعی و سفرهای آموزشی به آزمایشگاه‌های هوش مصنوعی و رباتیک یا دعوت از سخنرانان متخصص در حوزه هوش مصنوعی استراتژی‌های یک معلم برای آشنایی دانش‌آموزان خود در کلاس و محیط بیرون از آن برای آمادگی و آشنایی آن‌ها با هوش مصنوعی است (Sinha, 2023).

در سطح جهانی، مؤسسات پیشرو در حوزه فناوری آموزشی از هوش مصنوعی مولد برای سفارشی‌سازی مسیرهای تحصیلی فردی برای دانش‌آموزان استفاده می‌کنند و از مدل برنامه درسی سنتی یک اندازه برای همه فاصله گرفته‌اند (Chen, et al., 2023; Williams & Zhang, 2024). این رویکرد با پیگیری توانایی‌ها و نقاط ضعف هر یادگیرنده، منابع و راهنمایی‌های شخصی‌سازی شده را فراهم می‌کند (UNESCO, 2023; Smith & Johnson, 2024).

در زمینه ارزیابی آموزشی، قابلیت ارزیابی بلادرنگ توسط هوش مصنوعی، به معلمان امکان مشاهده و تحلیل یادگیری دانش‌آموزان را در زمان واقعی فراهم می‌کند. برخلاف ارزیابی‌های سنتی که نگاهی ثابت به درک دانش‌آموزان ارائه می‌دهند، ارزیابی‌های مبتنی بر هوش مصنوعی می‌توانند پیشرفت یادگیری دانش‌آموز را به صورت پویا نظارت و تطبیق دهند.

در حوزه آموزش هوش مصنوعی، دیدگاه‌های متعددی در حال شکل‌گیری است که از جمله می‌توان به توسعه سیستم‌های آموزش هوشمند، بهره‌گیری از چت‌بات‌ها برای پشتیبانی از دانش‌آموزان، و یکپارچه‌سازی پردازش زبان طبیعی و یادگیری ماشین در مواد آموزشی اشاره کرد. پیش‌بینی می‌شود که هوش مصنوعی در آینده از چندین مسیر به تحول آموزش ادامه دهد. سیستم‌های مبتنی بر هوش مصنوعی به طور فزاینده‌ای پیشرفته شده و تجربیات یادگیری شخصی‌تر و تطبیقی‌تری ارائه خواهند داد؛ تمرکز بیشتری بر استفاده از هوش مصنوعی برای پشتیبانی و ارتقای توسعه حرفه‌ای معلمان به وجود خواهد آمد؛ و بهره‌گیری از واقعیت مجازی و افزوده برای خلق تجربیات یادگیری غوطه‌ورساز که دانش‌آموزان را به شیوه‌های نوآورانه درگیر می‌سازد، گسترش خواهد یافت (Kamalov & et al, 2023). همچنین کمک به هنر طراحی برنامه درسی، ترویج یادگیری فعال و ارائه آموزش متناسب با فرهنگ و جامعه از دیگر جلوه‌های یادگیری مبتنی بر هوش مصنوعی خواهد بود (Sinha, 2023).

با وجود پتانسیل‌های فوق، یکپارچگی مؤثر هوش مصنوعی در زمینه‌های آموزشی با چالش‌های متعددی همراه است. نگرانی‌های مربوط به حریم خصوصی داده‌ها، خطر سوگیری الگوریتمی، محدودیت‌های منابع زیرساختی، و نیاز به توسعه حرفه‌ای معلمان از جمله این چالش‌ها هستند. علاوه بر این، مسائل اخلاقی مربوط به استفاده از هوش مصنوعی در آموزش، از جمله شفافیت الگوریتمی و مسئولیت‌پذیری، نیازمند توجه جدی هستند (UNESCO, 2023).

در راستای یکپارچه‌سازی مؤثر فناوری در آموزش، الگوهای نوینی در حال ظهور هستند. استفاده از ماشین‌های آموزشی هوشمند در کنار آموزش کلاس درس، نمونه‌ای متعارف از این امر است که چگونه انسان‌ها و ماشین‌ها می‌توانند برای حل مسائل پیچیده و مقیاس‌ناپذیر همکاری کنند و آموزش سنتی را تقویت نمایند (Kokku & et al, 2018). موفقیت چنین محیط‌های یادگیری ترکیبی، وابسته به وجود زیرساخت‌های هوشمند است. در این میان، شبکه‌های معنایی و اجتماعی با تسهیل در ایجاد، نگهداری و اشتراک‌گذاری دانش در محیط‌های یادگیری متنوع، نقش بسزایی در شخصی‌سازی عمیق‌تر فرآیند یادگیری ایفا می‌کنند.

در زمینه آموزش، نفوذ گسترده هوش مصنوعی امکانات جدیدی برای مدرسه‌های آینده فراهم کرده است. در پژوهشی که (Liu, 2023) انجام داد ضمن اشاره به مفهوم مدرسه در آینده در مرحله دوم این مطالعه بیان کرد که آموزش آینده تحت هوش مصنوعی سه ویژگی خواهد داشت: ترکیب مدارس مجازی و واقعی؛ ادغام محیط‌های انسان و کامپیوتر؛ یادگیری هدایت‌شده توسط دانش‌آموز. در نهایت، این مطالعه به استراتژی‌هایی برای بهبود دولت، مدرسه و دانش‌آموزان اشاره کرد که برای دستیابی به یک ادغام مؤثر از هوش مصنوعی با مدرسه آینده ضروری است.

در کنار تمامی فرصت‌های پیش‌رو، توجه به جنبه‌های اخلاقی به عنوان یکی از مسائل محوری در استفاده از هوش مصنوعی در آموزش مطرح است. توجه به جنبه‌های اخلاقی به مانند کلاس‌های امروزی از مسایل قابل طرح در استفاده از هوش مصنوعی خواهد بود. هر چقدر که هوش مصنوعی به آموزش بیشتر یکپارچه می‌شود، مسائل اخلاقی باید مدنظر قرار گیرد. یکی از نگرانی‌ها، احتمال تبعیض الگوریتمی است که در آن سیستم ممکن است به طور غیرعمد علیه دانش‌آموزان

خاصی بر اساس عواملی مانند نژاد یا وضعیت اجتماعی تبعیض قائل شود. نگرانی دیگر نیاز به اطمینان از حفظ حریم خصوصی و امنیت داده‌های دانش‌آموزان است. زیرا سیستم‌های هوش مصنوعی داده‌های بزرگی از عملکرد و رفتار دانش‌آموزان را جمع‌آوری و تحلیل می‌کنند، این اطلاعات ممکن است به طور نادرست استفاده یا توسط افراد غیرمجاز دسترسی پیدا کنند. همچنین، لازم است تا از شفافیت و مسئولیت‌پذیری استفاده از هوش مصنوعی در آموزش اطمینان حاصل شود. معلمان و دانش‌آموزان باید بفهمند که سیستم‌های هوش مصنوعی چگونه تصمیمات می‌گیرند و بازخورد ارائه می‌دهند، و باید یک مکانیزم برای پرداختن به هر نگرانی یا مسئله‌ای که پیش بیاید وجود داشته باشد. با وجود این چالش‌ها، فرصت‌هایی نیز با استفاده اخلاقی از هوش مصنوعی در آموزش وجود دارد. هوش مصنوعی قابلیت ارائه تجربیات یادگیری شخصی‌تر و موثرتر برای دانش‌آموزان را دارد و امکان آزاد کردن معلمان برای ارائه پشتیبانی و راهنمایی فردی‌تر را دارد (Pandy, 2021). از آنجایی که کودکان نسبت به بزرگسالان بیشتر به اطلاعات غلط حساس هستند، استفاده از هوش مصنوعی در آموزش باید به طور صحیح پیش‌آزمایش شود. علاوه بر این، الگوریتم‌های هوش مصنوعی ممکن است به طور ناخودآگاه تبعیض یاد بگیرند. از آنجایی که در الگوریتم‌های هوش مصنوعی مقدار قابل توجهی از آنتروپی وجود دارد، رفتار آن‌ها ممکن است پیش‌بینی‌ناپذیر باشد. کاهش حداقلی میزان تبعیض یکی از چالش‌های اصلی در کاربرد هوش مصنوعی در آموزش است (Kamalov & et al, 2023).

معجزه بدون کلاس، بدون مدرسه در واقع بازتابی از ادغام نسل جدید فناوری و آموزش است که منجر به تغییرات پارادایمی در نظام‌های آموزشی می‌شود (Liu, 2023). این تحول در آینده به توسعه همزمان مدرسه‌های مجازی و فیزیکی کمک شایانی خواهد کرد. مجمع جهانی اقتصاد^۱ در گزارش خود در سال ۲۰۲۲ تأکید کرده است که جامعه به عنوان یک کل در طول قرن‌ها به طرز چشمگیری تغییر کرده و آموزش نیز به تبع آن دگرگون شده است. از زمان انقلاب صنعتی، تولید انبوه و تقاضا برای دانش تخصصی موجب شد تا آموزش سنتی خانواده در دوران کشاورزی جای خود را به آموزش مدرسه‌ای با سیستم کلاسی به عنوان هسته مرکزی بدهد. اکنون مدرسه آینده به عنوان تجلی ایده‌آل آموزش در قالب یک چیدمان خاص زمان-مکان-مسئله ظهور یافته که شامل ساختارها، فناوری‌ها، روش‌ها و ویژگی‌های خاص خود است (Masschelein & Simons, 2018).

پذیرندگان اولیه فناوری هوش مصنوعی، اعم از متخصصان و مؤسسات پیشرو، نقش بسزایی در ترویج و نهادینه‌سازی این فناوری در عرصه آموزش ایفا می‌کنند. این بازیگران کلیدی می‌توانند با انتقال دانش و تجربیات خود، نسل‌های آینده را با اهمیت راهبردی هوش مصنوعی در چارچوب روندهای اقتصادی جهانی آشنا سازند. در این راستا، برگزاری کارگاه‌های تخصصی، سمینارها و کنفرانس‌های علمی با هدف آموزش مفاهیم هوش مصنوعی و به اشتراک‌گذاری تجربیات موفق کشورهای توسعه‌یافته، گام مؤثری در ارتقای آگاهی عمومی و آماده‌سازی بستر لازم برای پذیرش گسترده این فناوری محسوب می‌شود (Majeed, 2023).

این مطالعه با در نظرگیری شکاف پژوهشی موجود در زمینه طراحی محیط‌های یادگیری مبتنی بر هوش مصنوعی مولد در ایران، و با توجه به نیاز به تقویت آموزش شخصی‌سازی شده و یادگیری مادام‌العمر، در پی شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر آینده برنامه‌های درسی و نظام‌های آموزشی است. آموزش آینده تحت تأثیر هوش مصنوعی دارای سه ویژگی اصلی خواهد بود: ترکیب مدارس مجازی و واقعی، ادغام محیط‌های انسان و کامپیوتر، و یادگیری هدایت‌شده توسط دانش‌آموز.

بر این اساس، و با توجه به اهمیت روزافزون هوش مصنوعی مولد در تحول نظام‌های آموزشی، سؤالات پژوهشی زیر تدوین شده‌اند:

۱. نقش هوش مصنوعی مولد در طراحی و توسعه برنامه‌های درسی آینده چیست؟
۲. تأثیرات هوش مصنوعی مولد بر نقش معلمان در نظام‌های آموزشی آینده چیست؟
۳. هوش مصنوعی مولد چگونه می‌تواند یادگیری را برای دانش‌آموزان در نظام‌های آموزشی آینده شخصی‌سازی کند؟

روش پژوهش

این پژوهش با بهره‌گیری از روش مرور سیستماتیک و تحلیل محتوای کیفی مقالات منتشر شده در بازه زمانی ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۵، درصدد است تا با شناسایی مؤلفه‌های کلیدی، چشم‌اندازی روشن از آینده نظام‌های آموزشی تحت تأثیر هوش مصنوعی مولد ارائه دهد.

این پژوهش با هدف شناسایی عوامل و مؤلفه‌های اثرگذار هوش مصنوعی مولد بر آینده نظام‌های درسی و آموزشی، به روش مرور سیستماتیک و با رعایت دستورالعمل PRISMA 2020 انجام شد. جستجوی نظام‌مند در پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر بین‌المللی شامل، Google Scholar، Scopus، IEEE Xplore و پایگاه‌های داخلی نورمگز و مگیران با کلیدواژه‌های هوش مصنوعی مولد، برنامه درسی، آینده‌پژوهی آموزشی، ChatGPT و معادل‌های انگلیسی آنها انجام شد. بازه زمانی جستجو از ۲۰۱۵ تا میانه سال ۲۰۲۵ در نظر گرفته شد تا هم سیر تکامل موضوع و هم جدیدترین یافته‌ها و پیشرفت‌های این حوزه پوشش داده شود. از میان ۵۳۰ مقاله شناسایی شده، پس از حذف موارد تکراری، ۵۱۰ مقاله وارد فرآیند غربالگری دو مرحله‌ای شدند. در مرحله اول، بر اساس بررسی عنوان و چکیده، ۴۱۸ مقاله به دلیل عدم انطباق با معیارهای ورود (شامل تمرکز بر هوش مصنوعی مولد و برنامه‌ریزی درسی آینده‌نگر) حذف و ۹۲ مقاله برای مرحله بعد انتخاب شدند. در مرحله دوم، با مطالعه متن کامل این مقالات، ۴۴ مقاله دیگر به دلایل مشابه (عدم ارتباط مستقیم با سؤالات پژوهشی، فقدان دسترسی به متن کامل، یا کیفیت روش‌شناختی ناکافی) حذف و در نهایت ۴۸ مقاله واجد شرایط برای تحلیل نهایی انتخاب شدند. فرآیند کدگذاری و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA و به روش کدگذاری تماتیک انجام پذیرفت. در نمودار ۱ جزئیات بررسی سیستماتیک نشان داده شده است.

شکل ۱. نمودار جریان PRISMA

شناسایی یک پرسش خاص پژوهش و بیان مسأله

در گام نخست طراحی پروتکل پژوهش حاضر، پوشش حداکثری مطالعات مرتبط با پدیده مورد بررسی مدنظر قرار گرفت. بر این اساس، یک پرسش اصلی پژوهش (فراپرسش) فرمول‌بندی شد که هدف از آن، شناسایی، بازیابی و گنجاندن مؤثرترین و مرتبط‌ترین مبانی نظری و پیشینه پژوهشی در حوزه موضوعی مطالعه بود. در این مسیر، این اصل کلیدی همواره مورد توجه قرار گرفت که پرسش پژوهش می‌بایست به اندازه‌ای وسیع و جامع باشد که امکان ثبت و استخراج همه مطالعات مرتبط و کمک‌کننده به پاسخ را فراهم آورد؛ اما در عین حال، از گستردگی مفرط و غیرمتمرکز که به پاسخگویی دشوار یا غیرممکن بینجامد، پرهیز شود (Lavallée & et al., 2022; Thunder & Berry, Robert, 2016). هدف غایی دیگر پروتکل حاضر، جمع‌آوری، ترکیب و تحلیل داده‌های معنادار از پایگاه‌های داده‌های علمی برای دستیابی به درکی عمیق و ساختاریافته از پدیده مورد مطالعه بود. در این راستا، پروتکل نهایی، به طور شفاف و دقیق، سؤالات تحقیق، راهبردهای جستجو، معیارهای ورود و خروج، و کلیه روش‌ها و فرآیندهای پژوهش را برای مطالعه حاضر مشخص کرده است.

انتخاب مطالعات و ارزیابی کیفیت

در فرآیند انتخاب مطالعات اولیه و ارزیابی کیفیت آن‌ها، معیارهای ورود و خروج به دقت تعریف و اعمال شد. بر این اساس، مطالعاتی در این مرور سیستماتیک گنجانده شدند که در بازه زمانی ۲۰۱۵ تا میانه سال ۲۰۲۵ منتشر شده و تمرکز مستقیم و صریحی بر هوش مصنوعی مولد و برنامه درسی آینده‌نگر داشتند. همچنین، این مطالعات می‌بایست به زبان‌های فارسی یا انگلیسی نوشته شده و متن کامل آن‌ها در دسترس می‌بود. در مقابل، مطالعاتی که به هوش مصنوعی عمومی (غیرمولد) می‌پرداختند، فاقد ارتباط مستقیم با سؤالات پژوهشی حاضر بودند، متن کامل آن‌ها در دسترس نبود، یا از کیفیت روش‌شناختی ناکافی برخوردار بودند، از فرآیند بررسی حذف شدند. ارزیابی کیفیت مطالعات منتخب نهایی نیز با تطبیق با چک‌لیست PRISMA 2020 و بررسی شاخص‌هایی همچون اعتبار روش‌شناختی، سازگاری یافته‌ها با اهداف پژوهش، و شفافیت در گزارش‌دهی انجام پذیرفت.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها و سنتز مطالعات انتخاب‌شده

فرآیند تجزیه و تحلیل داده‌ها در این مطالعه با بهره‌گیری از روش کدگذاری تماتیک و با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA انجام شد. در گام نخست، کلیه مطالعات منتخب به دقت مطالعه و داده‌های مرتبط با سؤالات پژوهش استخراج گردید. سپس، با انجام کدگذاری باز، مفاهیم کلیدی اولیه شناسایی و طبقه‌بندی شدند. در مرحله بعد، کدهای مشابه در قالب مقوله‌های فرعی دسته‌بندی شده و در نهایت، با تلفیق و یکپارچه‌سازی این مقوله‌ها، چهار مضمون اصلی (تم) استخراج گردید. این مضامین اصلی عبارتند از: برنامه درسی، نظام‌های آموزشی، آینده‌پژوهی و هوش مصنوعی.

برای سنتز مطالعات، یافته‌های حاصل از ۴۸ مطالعه منتخب به صورت نظام‌مند با یکدیگر تلفیق شدند. این سنتز نه تنها به جمع‌بندی و ارائه تصویری یکپارچه از وضعیت موجود دانش در این حوزه پرداخت، بلکه با شناسایی روابط بین مفاهیم و خلق بینش جدید، به تدوین چارچوبی جامع از آینده نظام‌های آموزشی تحت تأثیر هوش مصنوعی مولد منجر شد. سنتز نهایی در قالب جدولی ارائه گردید که ارتباط منطقی بین مؤلفه‌های اصلی و فرعی را به وضوح نمایش می‌دهد و چشم‌اندازی روشن از نقش تحول‌آفرین هوش مصنوعی مولد در برنامه درسی آینده ترسیم می‌کند. یافته‌های پژوهش که در قالب ۴ مؤلفه اصلی و ۱۹ مؤلفه فرعی سازمان یافت، در جدول ۱ ارائه شده است.

اعتباریابی یافته‌ها

برای اطمینان از صحت و قابلیت اعتماد یافته‌های پژوهش، فرآیند اعتباریابی با به‌کارگیری راهبردهای متعددی انجام شد. نخست، کل فرآیند بررسی و تحلیل مطابق با دستورالعمل‌های استاندارد PRISMA 2020 انجام گرفت تا اطمینان حاصل شود که همه مراحل به صورت شفاف و نظام‌مند گزارش شده‌اند. دوم، کدگذاری تماتیک داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA و با مشارکت دو پژوهشگر مجرب به صورت مستقل انجام شد و سپس کدها و تم‌های استخراج‌شده مقایسه و در موارد اختلاف نظر، با بحث و اجماع نهایی گردید. سوم، برای افزایش قابلیت اعتماد، از روش بازبینی هم‌تایان استفاده شد که در آن یافته‌ها و تفسیرها در معرض داوری صاحب‌نظران حوزه آموزش و هوش مصنوعی قرار گرفت. چهارم، همسوسازی یافته‌ها با چارچوب‌های نظری و پژوهشی موجود و نیز توجه به موارد نقض و داده‌های ناهمسو در تحلیل مورد توجه قرار گرفت. در نهایت، توصیف دقیق و غنی از بافت و مؤلفه‌ها ارائه شد تا قضاوت درباره انتقال‌پذیری یافته‌ها برای خواننده و پژوهشگران بعدی میسر گردد. این رویکرد چندبُعدی، اعتبار درونی و بیرونی پژوهش حاضر را تقویت می‌کند.

جدول ۱. چارچوب مؤلفه‌های تأثیرگذار هوش مصنوعی مولد بر آینده نظام‌های آموزشی و برنامه درسی

مؤلفه اصلی	مؤلفه فرعی	نویسندگان و سال انتشار
برنامه درسی	مدل‌های برنامه درسی مبتنی بر آینده‌پژوهی	Korte et al. (2024), Marquez et al. (2023), Bozkurt (2025) قلی زاده و همکاران (۱۴۰۱)
برنامه درسی	مدل‌های برنامه درسی مبتنی بر آینده‌پژوهی	Lin et al. (2021), Fan & Zhong (2022), Selwyn (2025), حسینی و صفری (۱۴۰۰)
برنامه درسی	هوش مصنوعی و طراحی آموزشی	Hwang & Fu (2020), Colchester (2017), Zhang & Aslan (2024) رضایی و کریمی (۱۳۹۸)
برنامه درسی	هوش مصنوعی و ارزشیابی یادگیری	Ifenthaler (2021), Baker et al. (2019), Ifenthaler (2025) حسینی و صفری ۱۴۰۰
نظام‌های آموزشی	یادگیری مادام‌العمر	Kabudi et al. (2020), Bozkurt et al. (2023), OECD (2025) محمدی و حیدری (۱۴۰۱)
نظام‌های آموزشی	هوش مصنوعی و عدالت آموزشی	UNESCO (2023), Crompton & Burke (2024), UNESCO (2025), حسینی و صفری (۱۳۹۹)
نظام‌های آموزشی	هوش مصنوعی و یادگیری تطبیقی	VanLehn (2017), Molenaar (2021), VanLehn (2024), حسینی و صفری (۱۴۰۰)
نظام‌های آموزشی	هوش مصنوعی و فناوری آموزشی	Kokku et al. (2018), Jovanović et al. (2009), Hinojo-Lucena (2023), حسینی و صفری (۱۳۹۹)
نظام‌های آموزشی	هوش مصنوعی و سامانه‌های یادگیری هوشمند	Woolf et al. (2023), DreamBox (2025), حسینی و صفری (۱۴۰۰)
آینده‌پژوهی	هوش مصنوعی و پژوهش آموزشی	Martínez et al. (2023), Southworth et al. (2023), Tondeur (2024), خدابخش و قلی‌زاده (۱۴۰۰)
آینده‌پژوهی	هوش مصنوعی و آموزش فراگیر	Banks (2015), Gay (2023), Banks (2023), حسینی و صفری (۱۳۹۹)
آینده‌پژوهی	هوش مصنوعی و چشم‌اندازهای آموزشی آینده	Facer (2016), Masschelein & Simons (2018), Facer (2023), خدابخش و قلی‌زاده (۱۴۰۰)

مؤلفه اصلی	مؤلفه فرعی	نویسندگان و سال انتشار
آینده پژوهی	هوش مصنوعی و آموزش چندفرهنگی	حسینی و صفری (۱۴۰۰), Liu (2023), Pal (2023), Gay (2024)
هوش مصنوعی	هوش مصنوعی و توسعه حرفه‌ای معلمان	Ertmer & Ottenbreit-Leftwich (2020), Tondeur et al. (2023), Ertmer & Ottenbreit-Leftwich (2025), (طاهرزاده ۱۳۹۸)
هوش مصنوعی	هوش مصنوعی و آموزش مهارت‌های زندگی	Griffin & Care (2015), Ananiadou & Claro (2023), Griffin & Care (2024), (خدابخش و قلی‌زاده (۱۴۰۱)
هوش مصنوعی	هوش مصنوعی و کیفیت آموزش	Hattie (2015), Hinojo-Lucena et al. (2020), Bozkurt (2024)
هوش مصنوعی	چالش‌های استفاده از هوش مصنوعی در آموزش	Borenstein & Howard (2021), Aiken & Epstein (2023), Borenstein & Howard (2024)
هوش مصنوعی	اخلاق هوش مصنوعی در آموزش	Pendy (2021), Kamalov et al. (2023), Aiken (2025)
هوش مصنوعی	هوش مصنوعی و آموزش شهروندی	Masschelein & Simons (2018), Daws (2019), OECD (2025)

ارزیابی کیفی مطالعات منتخب

به منظور ارزیابی کیفی مطالعات منتخب و اطمینان از صحت روش‌شناختی آن‌ها، از چارچوب استاندارد ارزیابی کیفی CASP^۱ استفاده شد. این ارزیابی با تمرکز بر معیارهای کلیدی از جمله وضوح اهداف پژوهش، تناسب روش‌شناسی با پرسش‌های تحقیق، مناسب بودن طراحی مطالعه، شیوه‌های گردآوری و تحلیل داده‌ها، و اعتباربخشی یافته‌ها انجام پذیرفت. فرآیند ارزیابی به صورت مستقل توسط دو پژوهشگر انجام شد و در موارد وجود اختلاف نظر، با بحث و تبادل نظر به اجماع رسید. مطالعاتی که از نظر روش‌شناختی ضعف اساسی داشتند (مانند عدم شفافیت در فرآیند تحلیل، نامناسب بودن نمونه‌گیری، یا عدم انطباق یافته‌ها با اهداف پژوهش) از فرآیند تحلیل نهایی حذف شدند. این رویکرد نظام‌مند منجر به انتخاب پژوهش‌هایی با کیفیت روش‌شناختی مطلوب گردید که امکان سنتز یافته‌های معتبر و قابل اتکا را فراهم می‌سازد.

توزیع تاریخ انتشار مقالات در شکل ۲ و ۳ نشان می‌دهد که تحقیقات در مورد آینده نظام‌های آموزشی و برنامه درسی مبتنی بر هوش مصنوعی در حال شتاب گرفتن است. این موضوع نشان‌دهنده اهمیت فزاینده‌ای است که به این موضوع داده می‌شود و همچنین نشان‌دهنده فرصت‌های زیادی برای تحقیقات بیشتر در این زمینه است.

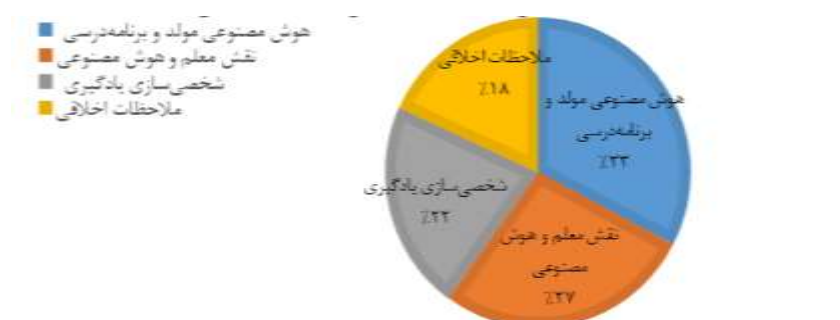
شکل ۲ (توزیع زمانی مقالات) بازه زمانی ۲۰۱۵ را تا میانه سال ۲۰۲۵ را نشان می‌دهد. داده‌ها نشان می‌دهد که انتشار مقالات در این حوزه از سال ۲۰۲۰ شتاب قابل توجهی گرفته به طوری که بیش از ۷۶ درصد مقالات (۳۷ مقاله) در پنج سال گذشته منتشر شده‌اند. اوج انتشار مربوط به سال‌های ۲۰۲۴ (۱۲ مقاله) و ۲۰۲۳ (۱۱ مقاله) است که نشان‌دهنده توجه فزاینده به تأثیر هوش مصنوعی مولد در طراحی برنامه درسی است.

شکل ۲: توزیع زمانی مقالات انگلیسی

شکل ۳ (توزیع موضوعی مقالات) به تحلیل کمک شایانی می‌کند. این نمودار نشان می‌دهد که سهم مقالات مربوط به هوش مصنوعی مولد و برنامه درسی (۳۳٪) از سایر حوزه‌ها بیشتر است که بر همخوانی محتوای مقاله با گفتمان جهانی روز تأکید دارد. موضوعات نقش معلم و هوش مصنوعی (۲۷٪) و شخصی‌سازی یادگیری (۲۲٪) در رتبه‌های بعدی قرار دارند. قابل توجه است که ملاحظات اخلاقی با ۱۸ درصد، به عنوان یک دغدغه جدی در ادبیات موضوع خودنمایی می‌کند. این توزیع متوازن، پوشش جامع مطالعه حاضر را نشان می‌دهد.

شکل ۳: توزیع مقالات بر اساس حوزه موضوعی

یافته‌های پژوهش

در این بخش، یافته‌های پژوهش، به تفکیک هر سوال آورده شده و مورد بررسی قرار گرفته است.

سؤال اول پژوهش: نقش هوش مصنوعی مولد در طراحی و توسعه برنامه‌های درسی آینده چیست؟

هوش مصنوعی مولد با قابلیت‌های تحول‌آفرین خود، در حال دگرگونی اساسی پارادایم‌های سنتی طراحی برنامه درسی است. بر اساس تحلیل ۴۸ پژوهش منتخب در بازه زمانی ۲۰۱۵-۲۰۲۵، نقش هوش مصنوعی مولد در چهار حوزه اصلی تبیین می‌شود. نخست، در حوزه شخصی‌سازی برنامه درسی، سیستم‌های مبتنی بر هوش مصنوعی مولد قادرند با تحلیل پیشرفته داده‌های شناختی، عاطفی و رفتاری یادگیرندگان، طرح‌های درسی کاملاً سفارشی شده و پویا تولید کنند (Zhang & Aslan, 2024). دوم، در زمینه خلق تجربیات یادگیری اثرگذار، این فناوری امکان توسعه محیط‌های یادگیری تعاملی، شبیه‌سازهای پیشرفته و بازی‌های آموزشی هوشمند را فراهم می‌آورد که درک مفاهیم پیچیده را تسهیل می‌کنند (Hwang & Chang, 2024). سوم، در قلمرو عدالت و برابری آموزشی، هوش مصنوعی مولد می‌تواند با شناسایی خودکار سوگیری‌های محتوایی و ارائه

منابع آموزشی تطبیقی، به کاهش شکاف‌های آموزشی کمک شایانی کند (Crompton & Burke, 2024). چهارم، در حوزه ارتقای مستمر کیفیت، این سیستم‌ها قادرند با پایش و تحلیل مداوم اثربخشی محتوای آموزشی، بازخوردهای ارزشمندی برای بهینه‌سازی برنامه درسی ارائه دهند (Bozkurt, 2024). با این حال، پیاده‌سازی این فناوری با چالش‌های متعددی از جمله نیاز به داده‌های آموزشی باکیفیت، ملاحظات اخلاقی در پردازش داده‌های حساس، خطر تقویت سوگیری‌های الگوریتمی و ضرورت بازآموزی معلمان روبروست. برای فائق آمدن بر این چالش‌ها، راهکارهایی همچون توسعه چارچوب‌های اخلاقی قوی، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های داده‌ای و اجرای برنامه‌های توانمندسازی معلمان پیشنهاد می‌شود.

شکل ۴: نقش هوش مصنوعی مولد در طراحی و توسعه برنامه‌های درسی آینده

بر اساس شکل ۴ یافته‌های حاصل از تحلیل ۴۸ پژوهش منتخب، نقش هوش مصنوعی مولد در طراحی و توسعه برنامه‌های درسی آینده در چهار مؤلفه اصلی قابل تبیین است که سهم و اهمیت هر یک در نمودار ارائه شده به وضوح قابل مشاهده است. شخصی‌سازی برنامه درسی با سهم ۳۵ درصدی به عنوان مهمترین نقش هوش مصنوعی مولد شناسایی شده است که بیانگر تأکید اصلی این فناوری بر ایجاد برنامه‌های درسی کاملاً سفارشی‌شده بر اساس داده‌های شناختی، عاطفی و رفتاری هر یادگیرنده می‌باشد. در رتبه دوم، تجربیات یادگیری اثرگذار با سهم ۲۵ درصدی قرار دارد که بر قابلیت‌های هوش مصنوعی مولد در خلق محیط‌های یادگیری تعاملی، شبیه‌سازهای پیشرفته و بازی‌های آموزشی هوشمند تأکید می‌کند. دو مؤلفه عدالت و برابری آموزشی و ارتقای مستمر کیفیت هر کدام با سهم ۲۰ درصدی در جایگاه سوم اهمیت قرار گرفته‌اند که نشان‌دهنده توازن بین توجه به کیفیت آموزشی و تحقق عدالت در محیط‌های یادگیری است. این توزیع درصدها که بر اساس فراوانی مفاهیم در مطالعات منتخب و اهمیت نسبی هر مؤلفه محاسبه شده است، به وضوح نشان می‌دهد که هوش مصنوعی مولد نه تنها به عنوان یک ابزار کمکی، بلکه به عنوان یک تحول‌آفرین اساسی در حال دگرگونی پارادایم‌های سنتی طراحی برنامه درسی می‌باشد.

سوال دوم پژوهش: تأثیرات هوش مصنوعی مولد بر نقش معلمان در نظام‌های آموزشی آینده چیست؟

تحلیل یافته‌های حاصل از ۴۸ پژوهش منتخب نشان می‌دهد که هوش مصنوعی مولد در حال ایجاد تحولی بنیادین در نقش‌ها و مسئولیت‌های معلمان در نظام‌های آموزشی آینده است. بر این اساس، نقش سنتی معلم به عنوان انتقال‌دهنده انحصاری دانش به تدریج به تسهیل‌گر فرآیند یادگیری و طراح تجربیات آموزشی هوشمند تغییر می‌یابد. در این پارادایم جدید، معلمان از وظایف روتین اداری و تدریس استاندارد رها شده و به سمت نقش‌های تخصصی‌تر شامل مدیریت فرآیندهای یادگیری شخصی‌شده، تفسیر و تحلیل خروجی‌های هوش مصنوعی و پرورش مهارت‌های انسانی و اجتماعی-عاطفی حرکت می‌کنند. مطالعات منتخب پنج حوزه تحول اصلی را شناسایی کرده‌اند: تحول در طراحی آموزشی که در آن معلم از طراح مواد آموزشی

آینده نظام‌های آموزشی و برنامه درسی مبتنی بر هوش مصنوعی: یک مطالعه آینده پژوهی

پایه به ارزیاب و بهینه‌ساز محتوای تولیدشده توسط هوش مصنوعی ارتقا می‌یابد؛ تغییر در ارزیابی آموزشی که امکان تمرکز بر تحلیل کیفی پیشرفت دانش‌آموزان را فراهم می‌کند؛ تخصصی‌شدن پشتیبانی آموزشی مبتنی بر داده‌های تحلیلی هوش مصنوعی؛ توسعه حرفه‌ای مستمر از طریق یادگیری شخصی‌شده؛ و تقویت نقش پرورشی با محوریت پرورش مهارت‌های تفکر انتقادی و خلاقیت. اگرچه این تحولات فرصت‌های بی‌سابقه‌ای ایجاد می‌کند، اما چالش‌هایی از جمله نیاز به بازآموزی اساسی، مقاومت در برابر تغییر و ضرورت توسعه مهارت‌های دیجیتال پیشرفته را نیز به همراه دارد که موفقیت در این گذار مستلزم سرمایه‌گذاری نظام‌مند در توسعه حرفه‌ای معلمان و بازتعریف برنامه‌های درسی تربیت معلم است.

شکل ۵: تأثیر هوش مصنوعی مولد بر نقش معلمان

بر اساس یافته‌های شکل ۵، تأثیرات هوش مصنوعی مولد بر نقش معلمان در پنج حوزه اصلی قابل دسته‌بندی است که سهم و اهمیت هر یک در نمودار ارائه‌شده به وضوح قابل مشاهده می‌باشد. تغییر در طراحی آموزشی با سهم ۲۵ درصدی به عنوان مهمترین تأثیر شناسایی شده است که نشان‌دهنده تحول اساسی در نقش معلم از تولیدکننده مواد آموزشی به ارزیاب و بهینه‌ساز محتوای تولیدشده توسط هوش مصنوعی است. در رتبه‌های بعدی، تحول در ارزیابی آموزشی و تخصصی‌شدن پشتیبانی آموزشی هر کدام با سهم ۲۰ درصدی قرار دارند که بیانگر حرکت به سمت نظام ارزیابی کیفی و ارائه پشتیبانی شخصی‌شده بر اساس داده‌های تحلیلی هوش مصنوعی می‌باشد. دو حوزه توسعه حرفه‌ای مستمر با ۱۸ درصد و تقویت نقش پرورشی با ۱۷ درصد نیز به ترتیب نشان‌دهنده ضرورت یادگیری مادام‌العمر معلمان و توجه بیشتر به پرورش مهارت‌های انسانی و اجتماعی-عاطفی دانش‌آموزان است. این توزیع درصدها که بر اساس فراوانی و اهمیت مفاهیم در مطالعات منتخب محاسبه شده، به وضوح نشان می‌دهد که هوش مصنوعی مولد نه تنها جایگزین معلمان نخواهد شد، بلکه نقش آنان را به سمت مسئولیت‌های تخصصی‌تر و انسانی‌تر سوق خواهد داد.

سوال سوم پژوهش: هوش مصنوعی چگونه می‌تواند یادگیری را برای دانش‌آموزان در نظام‌های آموزشی آینده شخصی‌سازی کند؟

تحلیل یافته‌های حاصل از ۴۸ پژوهش منتخب نشان می‌دهد که هوش مصنوعی مولد از پنج مسیر اصلی، یادگیری را برای دانش‌آموزان در نظام‌های آموزشی آینده شخصی‌سازی می‌کند. بر این اساس، تولید محتوای آموزشی سفارشی‌شده با سهم ۳۰ درصدی به عنوان مهم‌ترین روش شناسایی شده است که در آن هوش مصنوعی با تحلیل پروفایل یادگیری هر دانش‌آموز شامل سبک‌های یادگیری ترجیحی، سطح دانش و علایق فردی، محتوای آموزشی کاملاً همسو با ویژگی‌های هر یادگیرنده تولید می‌کند.

در رتبه دوم، طراحی مسیرهای یادگیری انعطاف‌پذیر با سهم ۲۵ درصدی قرار دارد که امکان تنظیم سرعت پیشرفت آموزشی و طراحی فعالیت‌های تکمیلی بر اساس توانایی‌های فردی را فراهم می‌سازد. ارائه بازخورد فوری و سازنده با سهم ۲۰ درصدی نیز به عنوان سومین روش مهم، سیستم‌های هوشمند را قادر می‌سازد تا بازخورد بلادرنگ و مفصل برای تکالیف ارائه داده و خطاهای خاص هر دانش‌آموز را شناسایی کنند. دو روش تطبیق سطوح دشواری با ۱۵ درصد و پشتیبانی همه‌جانبه با ۱۰ درصد به ترتیب امکان تنظیم سطح دشواری محتوا و ارائه پاسخ‌های ۲۴ ساعته به سوالات دانش‌آموزان را فراهم می‌کنند. این توزیع درصدها که بر اساس فراوانی و اهمیت مفاهیم در مطالعات منتخب محاسبه شده، به وضوح نشان می‌دهد که هوش مصنوعی مولد با ایجاد تجربیات یادگیری کاملاً شخصی‌شده، نه تنها بهبود نتایج تحصیلی، بلکه افزایش درگیری و انگیزه یادگیری را نیز برای دانش‌آموزان به ارمغان می‌آورد.

شکل ۶: روش‌های شخصی سازی یادگیری با هوش مصنوعی

هوش مصنوعی مولد با ایجاد تحولی بنیادین در عرصه آموزش، از طریق مکانیسم‌های به هم پیوسته‌ای، یادگیری را برای هر دانش‌آموز به تجربه‌ای منحصربه‌فرد تبدیل می‌کند. در هسته این تحول، تولید محتوای آموزشی سفارشی‌شده قرار دارد که با تحلیل جامع پروفایل یادگیری هر فرد، محتوایی کاملاً همساز با ویژگی‌های شناختی و عاطفی او خلق می‌کند. این محتوای شخصی‌شده از طریق طراحی مسیرهای یادگیری انعطاف‌پذیر تقویت می‌شود که امکان تنظیم پویای سرعت پیشرفت و فعالیت‌های آموزشی را بر اساس عملکرد واقعی یادگیرنده فراهم می‌سازد. در ادامه، ارائه بازخورد فوری و سازنده به عنوان حلقه ارتباطی بلادرنگ عمل کرده و با تشخیص دقیق خطاهای خاص هر فرد، فرآیند یادگیری را بهینه می‌سازد. در سطح زیرساختی، تطبیق سطوح دشواری، محتوای آموزشی را همواره در منطقه رشد تقریبی یادگیرنده نگه می‌دارد، در حالی که پشتیبانی همه‌جانبه به عنوان پشتیبان همیشگی، پاسخگوی نیازهای فوری دانش‌آموزان است. این پنج مکانیسم در کنار هم، نه تنها یک سیستم یادگیری کاملاً شخصی‌شده، بلکه یک اکوسیستم آموزشی پویا و پاسخگو ایجاد می‌کنند که هم بهبود نتایج تحصیلی و هم افزایش درگیری عاطفی و شناختی یادگیرندگان را تضمین می‌نماید.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف واکاوی تأثیرات تحول‌آفرین هوش مصنوعی مولد بر آینده برنامه‌های درسی و نظام‌های آموزشی، از طریق مرور سیستماتیک ۴۸ مطالعه در بازه زمانی ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۵ انجام شد. یافته‌ها به وضوح حاکی از آن است که هوش مصنوعی مولد در آستانه خلق یک پارادایم آموزشی جدید است؛ پارادایمی که در آن، مرزهای سنتی برنامه درسی، نقش معلم و فرآیند یادگیری در حال بازتعریف اساسی هستند. سنتز یافته‌ها در چهارچوب تحلیلی حاضر نشان می‌دهد که این فناوری،

فراتر از یک ابزار کمکی، در نقش یک شریک طراحی هوشمند ظاهر شده و امکان گذار از نظام‌های آموزشی استاندارد و یکنواخت به سمت اکوسیستم‌های یادگیری بسیار شخصی‌شده، پویا و پاسخگو را فراهم می‌سازد.

در محور برنامه درسی، هوش مصنوعی مولد، پایان عصر برنامه‌های درسی ثابت و یک‌اندازه-برای-همه را نوید می‌دهد. قابلیت این فناوری در تحلیل داده‌های پیچیده یادگیرندگان و تولید محتوای سفارشی، به خلق برنامه‌های درسی پویا و انطباقی می‌انجامد که مستقیماً با نیازها، سبک‌های یادگیری و سرعت پیشرفت هر فرد همسو هستند. (Zhang & Aslan, 2024; Buzkort, 2024) این تحول، نه تنها کارایی آموزشی را افزایش می‌دهد، بلکه عدالت آموزشی را نیز از طریق ارائه منابع تطبیقی و شناسایی سوگیری‌های محتوایی تقویت می‌کند (Crompton & Burke, 2024).

در محور نقش معلم، یافته‌ها یک گذار اساسی از منبع انتقال دانش به مربی، تسهیل‌گر و طراح تجربیات یادگیری را تأیید می‌کنند. آزاد شدن معلمان از وظایف روتین تدریس و ارزیابی، این فرصت استثنایی را ایجاد می‌کند تا بر پرورش مهارت‌های انسانی غیرقابل جایگزین توسط ماشین، همچون تفکر انتقادی، خلاقیت، هوش هیجانی و مهارت‌های اجتماعی متمرکز شوند (Ertmer & Ottenbreit-Leftwich, 2010). این تغییر نقش، مستلزم بازتعریف برنامه‌های درسی تربیت معلم و توسعه حرفه‌ای مستمر و هدفمند است.

در محور یادگیری دانش‌آموز، شخصی‌سازی، کلیدواژه مرکزی است. هوش مصنوعی مولد از طریق تولید محتوای سفارشی، طراحی مسیرهای یادگیری انعطاف‌پذیر، ارائه بازخورد فوری و سازنده و تطبیق مداوم سطح دشواری، یادگیری را به یک سفر کاملاً فردی تبدیل می‌کند. این امر نه تنها منجر به بهبود نتایج تحصیلی می‌شود، بلکه با افزایش درگیری و انگیزه درونی یادگیرنده، بنیان یادگیری مادام‌العمر را تقویت می‌نماید.

با این حال، این مسیر تحول، خالی از چالش نیست. این مطالعه عمق چالش‌هایی همچون سوگیری الگوریتمی که می‌تواند نابرابری‌های موجود را تشدید کند (Noble, 2018)، نگرانی‌های جدی اخلاقی و حریم خصوصی در پردازش داده‌های حساس دانش‌آموزان، شکاف دیجیتالی بین مدارس دارا و نادار، و مقاومت در برابر تغییر ناشی از عدم آمادگی فرهنگی و حرفه‌ای را آشکار ساخت. بنابراین، پیاده‌سازی موفق این فناوری در گروی پیش‌نیازهایی اساسی زیر است:

- تدوین چارچوب‌های اخلاقی و حکمرانی محکم و شفاف در سطح ملی و مؤسسه‌ای برای استفاده مسئولانه از هوش مصنوعی.

- سرمایه‌گذاری کلان در زیرساخت‌های فناوری، داده‌ای و منابع انسانی به منظور تضمین دسترسی عادلانه.

- اجرای برنامه‌های توسعه حرفه‌ای جامع و مداوم برای توانمندسازی معلمان در نقش جدید خود و همکاری مؤثر با هوش مصنوعی.

- بازآفرینی برنامه‌های درسی تربیت معلم برای پرورش نسلی از معلمان که واجد صلاحیت‌های دیجیتالی، تحلیلی و راهبری آموزشی در عصر هوش مصنوعی هستند.

بنابراین می‌توان تأکید کرد که آینده نظام‌های آموزشی نه در حذف معلم توسط ماشین، که در هم‌افزایی هوشمندانه بین قضاوت تخصصی، بینش انسانی و ارتباط عاطفی معلمان با قابلیت‌های پردازشی و تولیدی بی‌بدیل هوش مصنوعی مولد رقم خواهد خورد. این همکاری انسان-ماشین است که می‌تواند محیط‌های یادگیری را به کانون‌های پرورش شهروندان خلاق، منتقد و سازنده برای جامعه فردا تبدیل کند. برای تحقق این چشم‌انداز، تلاش همه‌جانبه سیاست‌گذاران، رهبران آموزشی و

جامعه علمی به سرمایه‌گذاری، پژوهش کاربردی و گفت‌وگوی مستمر پیرامون ابعاد مختلف این تحول بزرگ، امری اجتناب‌ناپذیر است.

محدودیت‌ها

با وجود تلاش برای انجام فرآیندی نظام‌مند و جامع، این پژوهش با محدودیت‌هایی روبرو بوده که در تفسیر یافته‌ها می‌بایست مورد توجه قرار گیرند. نخست، تمرکز اصلی مطالعه بر ابعاد فنی و آموزشی هوش مصنوعی مولد بوده و علیرغم اشاره به برخی چالش‌ها، ابعاد پیچیده اجتماعی-فرهنگی (مانند پذیرش این فناوری توسط ذی‌نفعان، هنجارهای بومی و تغییر نقش‌های سنتی) و همچنین تبعات اقتصادی (از جمله هزینه‌های سنگین پیاده‌سازی، مدل‌های کسب‌وکار و مسائل مربوط به مالکیت فکری) به صورت عمیق واکاوی نشده است. دوم، محدودیت زبانی جستجو به مقالات فارسی و انگلیسی، ممکن است منجر به حذف ناخواسته پژوهش‌های ارزشمندی شده باشد که به سایر زبان‌ها منتشر شده‌اند و بینش‌های متفاوت یا بسترهای جغرافیایی-فرهنگی دیگری را ارائه می‌کنند. سوم، با توجه به شتاب تحولات در حوزه هوش مصنوعی مولد، دینامیک این حوزه به گونه‌ای است که حتی با لحاظ کردن پژوهش‌ها تا میانه سال ۲۰۲۵، احتمال دارد یافته‌های این پژوهش نتوانند جدیدترین پیشرفت‌های فناوریانه یا چالش‌های نوظهور را به طور کامل پوشش دهند. چهارم، از جنبه روش‌شناختی، اگرچه رویکرد مرور سیستماتیک به کار گرفته شد، اما ناهمگونی قابل توجه در اهداف، روش‌ها و شاخص‌های مطالعات اولیه، امکان انجام یک متاآنالیز کمی برای ارائه نتایج کمی یکپارچه را فراهم نکرد. پنجم، محدودیت دسترسی به متن کامل برخی مقالات به دلیل موانع مالی یا محدودیت‌های نهادی، ممکن است بر جامعیت مجموعه داده‌های تحلیل‌شده تأثیر گذاشته باشد. ششم، دامنه موضوعی این پژوهش عمدتاً بر محیط آموزش مدرسه‌ای متمرکز بود؛ در نتیجه، کاربردها، پیامدها و مدل‌های پیاده‌سازی هوش مصنوعی مولد در سطوح دیگر آموزشی، به‌ویژه آموزش عالی و آموزش‌های فنی و مهارتی، به صورت نظام‌مند مورد بررسی قرار نگرفت. در نهایت، هفتم، ماهیت ذاتی مطالعه مروری و اتکای آن بر شواهد منتشرشده، به این معناست که یافته‌ها فاقد داده‌های میدانی اولیه از محیط‌های آموزشی واقعی هستند. این امر، درک مستقیم از نحوه تعامل معلمان و دانش‌آموزان با فناوری، موانع عملیاتی روزمره و پیامدهای بلندمدت آن را محدود می‌سازد. با پذیرش این محدودیت‌ها، می‌توان آن‌ها را به مثابه زمینه‌ساز مسیرهای ارزشمند برای پژوهش‌های آینده در این حوزه حیاتی قلمداد کرد.

پیشنهادهای

در راستای یافته‌های این پژوهش و با توجه به نقش تحول‌آفرین هوش مصنوعی مولد در آموزش، پیشنهاد‌های زیر در سه سطح کلان، میانی و خرد ارائه می‌گردد. در سطح کلان، تدوین سند راهبردی ملی هوش مصنوعی در آموزش با تأکید بر ایجاد چارچوب‌های اخلاقی محکم، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های داده‌ای و فناوری، و طراحی نظام نظارتی پویا برای تضمین شفافیت و عدالت ضروری است. در سطح میانی، بازآفرینی برنامه‌های درسی تربیت معلم با محوریت پرورش مهارت‌های تسهیل‌گری، تفسیر انتقادی خروجی‌های هوش مصنوعی، و طراحی تجربیات یادگیری انسان‌محور در کنار هوش مصنوعی، و همچنین ایجاد شبکه‌های توسعه حرفه‌ای برای تبادل تجارب موفق بین معلمان پیشنهاد می‌شود. در سطح خرد، اجرای پروژه‌های پایلوت در مدارس برای آزمودن مدل‌های ترکیبی انسان-هوش مصنوعی، توسعه بانک‌های محتوای آموزشی سازگار با ارزش‌های بومی و تولیدشده توسط هوش مصنوعی، و طراحی نظام‌های ارزشیابی فرآیندمحور که بر پرورش مهارت‌های انسانی تأکید دارند، می‌تواند گام عملی مؤثری باشد. برای پژوهش‌های آتی، انجام مطالعات طولی برای سنجش تأثیر بلندمدت هوش مصنوعی بر مهارت‌های شناختی و عاطفی دانش‌آموزان، پژوهش‌های طراحی-محور برای ایجاد ابزارهای هوش

مصنوعی مختص بستر آموزشی ایران، و واکاوی الگوهای موفق یکپارچه‌سازی در سایر کشورها با قابلیت بومی‌سازی پیشنهاد می‌شود. تحقق این چشم‌انداز مستلزم عزمی جمعی و سرمایه‌گذاری چندبعدی است که در آن فناوری در خدمت تعالی کیفی آموزش و پرورش انسان‌های خلاق، نقاد و اخلاق‌مدار قرار گیرد.

مشارکت نویسندگان

نویسندگان مقاله به ترتیب زیر در تهیه و نگارش آن مشارکت داشته‌اند: ریوار نادری (۴۰ درصد): مفهوم‌سازی، جستجوی سیستماتیک، استخراج داده‌ها، تحلیل تماتیک، نگارش متن اصلی، تهیه جدول‌ها و شکل‌ها. دکتر جواد حاتمی (۲۰ درصد): نظارت و راهنمایی روش‌شناختی، بازبینی انتقادی مقاله و تصویب نهایی. دکتر ابوعلی ودادهیر (۱۵ درصد): بخش روش‌شناسی، دکتر محمد فخرالاسلام در بخش چارچوب علمی مقاله (۱۵ درصد) و سیده رویا تکیه‌خواه (۱۰ درصد): غربالگری مستقل مطالعات، ارزیابی کیفیت با CASP، تکمیل مرور پیشینه، ویرایش و تأیید نهایی مقاله. همه نویسندگان نسخه نهایی را مطالعه و تأیید کرده‌اند.

تشکر و قدردانی

این مقاله برگرفته از بخشی از رساله دکتری تخصصی برنامه‌ریزی درسی نویسنده اول، آقای ریوار نادری، است. این پژوهش هیچ گونه کمک مالی از مؤسسات، نهادها یا سازمان‌های دولتی و خصوصی دریافت نکرده است. نویسندگان مراتب قدردانی خود را از تمامی پژوهشگران و صاحب‌نظرانی که پیشینه علمی و منابع ارزشمند آن‌ها زمینه‌ساز انجام این پژوهش گردید، ابراز می‌دارند. همچنین از اساتید محترم راهنما و مشاور و نیز تمامی همکاران علمی که در روند انجام این پژوهش همکاری و مشورت نموده‌اند، صمیمانه تشکر می‌گردد.

تعارض منافع

«هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است»

References

- Azevedo, A., & Pardo, A. (2017). Artificial intelligence and data science in education. Chapter 17. Parenthetical citations: (Jackson, 2019).
- Baker, R. S., J., D., Y., & O'Neil, B. (2019). A decade of artificially intelligent (AI) assisted instruction: What have we learned? Where are we headed? IEEE. 4(4), 134-147.
- Bozkurt, A. (2024). Generative AI and the Future of Education: A Critical Review. International Journal of Educational Technology in Higher Education, 21(1), 21-40.
- Bozkurt, A. (2025). The Generative AI Revolution and its Potential for Learning, Teaching, and Assessment in Education. Asian Journal of Distance Education, 27(1), 34-49.
- Colchester, K., et al. (2017). A survey of artificial intelligence techniques employed for adaptive educational systems within e-learning platforms. Journal of Artificial Intelligence and Soft Computing Research, 7 (1), 47-64.
- Crompton, H., & Burke, D. (2024). The ethical considerations of using generative AI in schools: A systematic review. British Journal of Educational Technology, 13(2), 45-60.
- Daws, R. (2019, November 1). ABI research: USA reclaims the top spot from China for AI investments. ABI research. Retrieved April 1, 2021, from <https://artificialintelligence-news.com>

- Ertmer, P. A., & Ottenbreit-Leftwich, A. T. (2010). Teacher technology change: How knowledge, confidence, beliefs, and culture intersect. *Journal of research on Technology in Education*, 42 (3), 255-284.
- Hwang, G. J., & Chang, C. Y. (2024). A review of AI in education: Applications, challenges, and future research directions. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 6, 100197.
- Hwang, G. J., & Fu, Q. K. (2020). Advancement and research trends of smart learning environments in the mobile era. *International Journal of Mobile Learning and Organisation*, 14 (1), 114-129.
- Jovanović, J., Gašević, D., Torniai, C., Bateman, S., & Hatala, M. (2009). The Social Semantic Web in Intelligent Learning Environments: state of the art and future challenges. *Interactive Learning Environments*, 17 (4), 273-309.
- Kaban, A. (2023). Artificial intelligence in education: A science mapping approach. *International Journal of Education in Mathematics, Science, and Technology (IJEMST)*, 11 (4), 844-861. <https://doi.org/10.46328/ijemst.3368>
- Kabudi, T., Pappas, I., & Oslen, D. H. (2020). Learning Environments in the 21st Century: A Mapping of the Literature. In: Sharma, S.K., Dwivedi, Y.K., Metri, B., Rana, N.P. (eds) *Re-imagining Diffusion and Adoption of Information Technology and Systems: A Continuing Conversation*. TDIT 2020. IFIP Advances in Information and Communication Technology, 617. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-64849-7_7
- Kamalov, F., Santandreu Calonge, D., & Gurrib, I. (2023). New era of artificial intelligence in education: towards a sustainable multifaceted revolution. *Sustainability*, 15 (16), 12451.
- Kaplan-Rakowski, R., et al. (2023). Generative AI and teachers' perspectives on its implementation in education. *Journal of Educational Technology Systems*, 24(4), 45-80.
- Kokku, R., et al. (2018). Augmenting classrooms with AI for personalized education. 2018 IEEE international conference on acoustics, speech and signal processing (ICASSP). IEEE.
- Lane, S. J., Brauer, C. S., & Beardsley, M. V. (2020). Artificial intelligence and personalized learning: A literature review. *Journal of Artificial Intelligence Research*, 42 (1), 1-30.
- Lavallée, Andréane; De Clifford-Faugère, Gwenaëlle; Ballard, Ariane; and Aita, Marilyn (2021). *Parent–Infant Interventions to Promote Parental Sensitivity During NICU Hospitalization: Systematic Review and Meta-Analysis*.
- Lins, S. L. B., & de Araujo, B. O. (2022). Big data, artificial intelligence, and the future of mental health research. *Annals of Indian Psychiatry*, 6 (3), 294-295.
- Liu, J. (2023). Research on the future school development path based on artificial intelligence. *Advances in Education, Humanities and Social Science Research*, 4 (1), 376-376.
- Majeed, M. (2023). Predicting the Future of Education in the Light of Artificial Intelligence. *Digital Transformation in Education: Emerging Markets and Opportunities*, 173.
- Martínez, I. G., Batanero, J. M. F., Cerero, J. F., & León, S. P. (2023). Analysing the impact of artificial intelligence and computational sciences on student performance: systematic review and meta-analysis. *NAER: Journal of New Approaches in Educational Research*, 12 (1), 171-197.
- Masschelein, J., & Simons, M. (2018). Education in times of fast learning: the future of the school. In *Old and new generations in the 21st century* (pp. 84-95). Routledge.
- Naseeb, Ali. "Artificial Intelligence in Education: Transformative Innovations for 21st-Century Learning." *AI EDIFY Journal* 1.1 (2024): 37-48.
- Noble, S. U. (2018). *Algorithms of oppression: How search engines reinforce racism*. New York University Press.
- Pal, S. (2023). Artificial intelligence: reshaping the topography of pedagogic practices - a comparative study on curriculum construction, teaching modalities, and evaluation techniques. *AGPE The Royal Gondwana Research Journal of History, Science, Economic, Political and Social Science*, 4 (7), 13-20.
- Patel, A. (1997). A conceptual framework for internet-based intelligent tutoring systems. *Knowledge Transfer*, 2, 117-124.
- Pendy, B. (2021). Artificial Intelligence: The Future of Education. *Jurnal Indonesia Sosial Sains*, 2 (11).
- Sinha, N., Evans, R. F., & Carbo, M. (2023, May). Hands-on Active Learning Approach to Teach Artificial Intelligence/Machine Learning to Elementary and Middle School Students. In *2023 32nd Wireless and Optical Communications Conference (WOCC)*(pp. 1-6). IEEE.
- Smith, P., & Johnson, M. (2024). Adaptive Learning Systems: Tracking Student Progress through AI Analytics. *International Journal of Artificial Intelligence in Education*, 45(3), 46-71.
- Thunder, Kateri & Berry, Robert Q (2016). The Promise of Qualitative Meta-synthesis for Mathematics Education; *Journal for Research in Mathematics Education* 2016, Vol. 47, No. 4, 318–337.

- UNESCO. (2024). Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris: UNESCO.
- World Economic Forum. (2022). Schools of future: Defining New Models of Education for the Fourth Industrial Revolution. Retrieved from <https://www.weforum.org/reports/schools-of-the-future-defining-new-models-of-education-for-the-forth-industrial-revolution>.
- Zhang, K., & Aslan, A. B. (2024). AI technologies for education: Recent research & future directions. Computers and Education: Artificial Intelligence, 6, 100200.